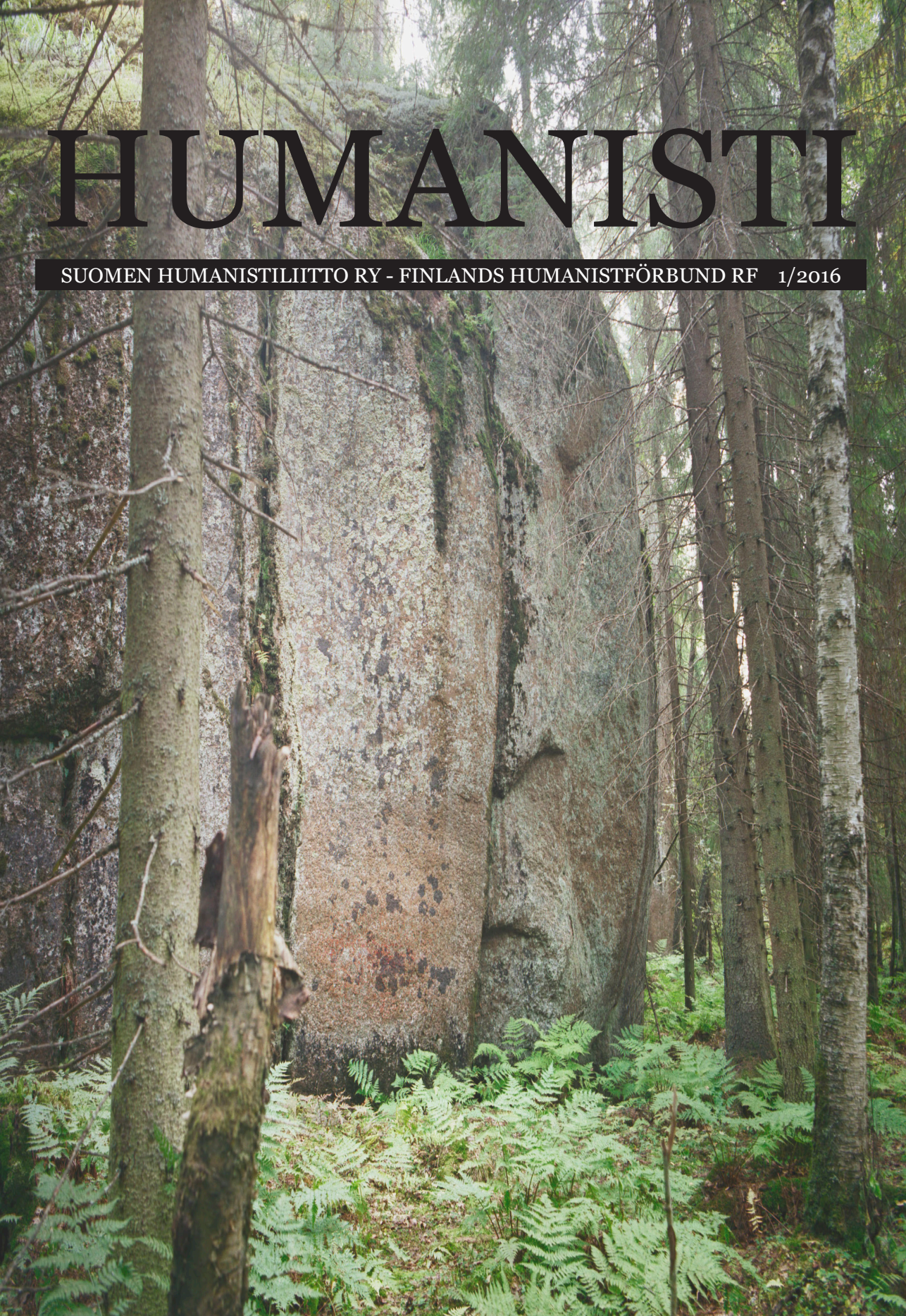




HUMANISTI

SUOMEN HUMANISTILIITTO RY - FINLANDS HUMANISTFÖRBUND RF 1/2016

Sisällys

Omaa silmää ei näe Arja Strid	3
Pakkovallan koneistossa Jouni Huhtanen	4
Saamelaiset Irma Peiponen	7
Tiede avautuu yhteiskuntaan Jouni Huhtanen	10
Teatteri herättää ajatuksia Irma Peiponen	14
Pohjoismainen humanistimanifesti 2016	16
Liity jäseneksi Suomen humanistiliittoon	18
Helsingin Humanistiyhdistyksen ohjelmaa 2016	20

Humanisti-julkaisuun voi lähettää aineistoa yhteiskunta-filosofiasta, eettisestä ja katsomuksellisesta pohdinnasta, humanismiin liittyviä aiheita kulttuurista, historiasta ja ihmisoikeuskysymyksistä, sekä aiheisiin liittyviä kirja-arvioita. Osoite on: lehti@humanistiliitto.fi

HUMANISTI

Julkaisija

SUOMEN HUMANISTILIITTO RY
FINLANDS HUMANISTFÖRBUND RF

Toimitus

lehti@humanistiliitto.fi

Päätoimittaja

Arja Strid

Taitto ja ulkoasu

m o r p h media productions

Kannen kuva: Ismo Luukkonen / Rock
Art Finland

<http://www.ismoluukkonen.net/kalliotaide/suomi/index.html>

Tilaajalle

Vuosikerran hinta on 30 euroa. Suomen Humanistiliiton jäsenmaksu sisältää tilauksen. Suomen humanistiliitto on Kulttuuri-, mielipide- ja tiedelehtien liitto Kultti ry:n jäsen.

Kirjoittajalle

Aineistot ja ehdotukset seuraavaan Humanisti-julkaisuun tulee lähettää osoitteeseen: lehti@humanistiliitto.fi

Ilmoittajalle

Kokosivu 270 euroa, puolisivu 150 euroa, neljännessivu 85 euroa, takakansi 370 euroa. Pienemmät koot sopimuksen mukaan.

Kirjoittajien näkemykset eivät välttämättä vastaa Suomen humanistiliiton näkemyksiä.

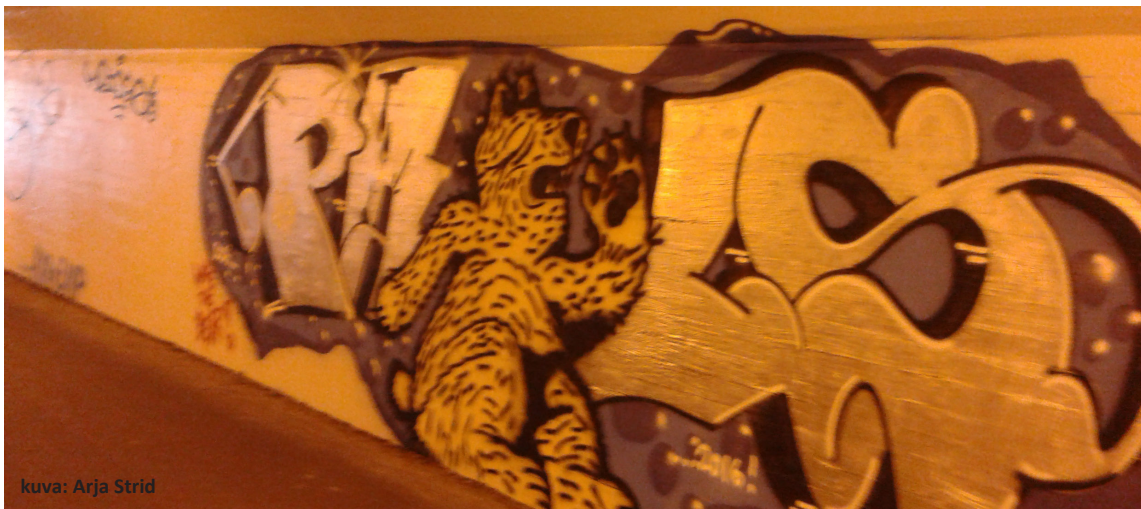
Pääkirjoitus

Elämme tilannetta, jossa eurooppalaiset ja pohjoismaiset humanistiset arvot ja käytännöt ovat mitä ilmeisimmin Euroopassa koetuksella. Meille on tullut hetki, pakolaisten ja uusien maahanmuuttajien myötä, vahvistaa käsityksiämme sekulaarin humanismin puolesta. Humanistinen ajattelu, sekularisoituminen ja vapaa-ajattelu etenevät vääjäämättä, kun yhä useammalla yksilöllä on tahto ja kyky vaatia omien yhteiskuntiensa ratkaisujen perustuvan ihmisten tasavertaisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen.

Vaikka eteneminen humanististen päämäärien toteuttamiseksi tapahtuu ”kaksi millimetriä eteenpäin ja yksi taakse”, vaatii se rankimmillaan kohtuuttoman kovan henkilökohtaisen uhrauksen. IHEU on raportoinut viimeksi 26.4.16 toimittaja ja aktivisti Xulhaz Mannanin ja aktivisti

Tanay Fahimin murhista Bangladeshissa. Pari päivää ennen tapahtui professori Rezaul Karim Siddiquen ja 6.4.16 ateisti, lakiopiskelija Nazimuddin Samadin murhat Dhakkassa. Saman kohtalon kokivat 2015 neljä muuta humanistia, ateistia ja vapaa-ajattelijaa. Vuonna 2015 IHEU:n koordinoima avoin kirje, monien ihmisoikeusryhmien, sekulaarien ja uskonnollisten kansalaisjärjestöjen, Bangladeshin akateemisten kirjailijoiden ym. vaatimus saada murhien tekijät oikeuteen ja saada suojelua uhanalaisille, ei ole toteutunut. Pidätyksistä huolimatta ketään ei ole todettu syylliseksi. Jälleen kerran poliittiset vallanpitäjät ovat vedonneet murhattujen omaan syyllisyyteen uskonnollisten tunteiden loukkaajina.

Humanistinen sekularismi on voimakas tuki ihmisoikeuksille ja niiden toteutumiselle. Ikävä kyllä on todettava, että niissä valtioissa, joissa tuetaan valtion ja jonkun uskonnollisen ryhmän yhteyttä, eivät ihmisoikeudetkaan toteudu.□



Kirja-arvio

Arendt, Hannah: Totalitarismin synty [alkuteos: *The Origins of Totalitarianism*]. Suomentanut Matti Kinnunen. Tampere: Vastapaino 2016. 731 sivua.

Saksalaissyntyisen politiikan teoreetikon ja yhteiskuntafilosofin Hannah Arendtin (1906–1975) varhaisteos Totalitarismin synty (1951) tarttuu kahden 1900-luvun tunnetuimman totalitaristisen järjestelmän eli kansallissosialismin ja stalinismin moraalisiin ongelmiin. Teosta on hedelmällistä lukea tätä historiallista taustaa vasten, vaikka se toisaalta herättelee mielenkiintoisia näkökulmia Euroopan viimeaikaisiin tapahtumiin. Työ on erityisen tarkkanäköinen analyysi varsinkin kyseisten aatteiden synnystä, mutta toisaalta Arendt tavoittelee selvästi yleisempää käsitystä antisemitismin, imperialismin ja totalitarismin laillisuuksista. Teksti jakautuu näiden teemojen mukaisesti kolmeen näennäisen itsenäiseen osioon.

Totalitarismin synty on Arendtin ensimmäinen merkittävä tieteellinen

julkaisu ja sitä rasittavat paikoin saksalaiselle kirjoitustavalle ominaiset raskaat lauserakenteet ja pitkät kappalejaot – tämä siis huolimatta siitä, että teos on kirjoitettu alkuaan englanniksi. Näistä puutteista johtuen se ei ole tutkimuksena aivan niin valmis kuin esimerkiksi hänen liki kymmenen vuotta myöhemmin julkaisema *The Human Condition* (1958, suom. *Vita Activa*, 2002).

Toisaalta Totalitarismin synty tarjoaa monipuolisesta opillisesta taustastaan johtuen mielenkiintoisen kuvan Arendtin ajattelutavoissa 1940- ja 1950-lukujen taitteessa tapahtuneesta kehityksestä. Arendt oli opiskellut Marburgin yliopistossa vuodesta 1924 ja väitellyt Heidelbergissä vuonna 1928 Augustinuksen ajattelua käsittelevällä väitöskirjalla. Hän oli omaksunut saksalaisen akateemisen kulttuurin käytännöt ja puhuvat, mutta joutui juutalais-taustaisena pakenemaan kansallissosialisteja ensin Ranskaan (1933) ja lopulta Yhdysvaltoihin (1941). Totalitarismin synty oli Arendtin ensimmäinen Yhdysvalloissa kirjoittama teos. Vaikka siinä heijastuvat sekä lähteiden että sisällön tasolla ranskalaisen ja marxilaisen yhteiskuntatieteen vaikutukset, hän ei tästä huolimatta pääse täysin eroon opettajiensa Martin Heideggerin ja Karl Jaspersin tai nuoruudessaan kovasti ihailemansa Immanuel Kantin filosofiasta.

Työn perustavana ajatuksena on pyrkimys paljastaa totalitarismin sisältyvät mekanismit ja valtarakenteet, ei niinkään tarjota ohjeellisia välineitä niiden korjaamiseksi. Tässä suhteessa teksti lähenee enemmän kriittistä historian tutkimusta kuin normatiivista moraalifilosofiaa. Tekijä on perehtynyt kiitettävästi antisemitismiin, imperialismiin ja totalitarismin perustaviin historiallisiin lainalaisuuksiin tarjotakseen lukijalle uskottavan käsityksen kansallisvaltiollisen kehityksen, feodalismien murenemisen ja porvariston poliittisen vapautumisen vaikutuksista suhteessa totalitarismin syntyyn.

Tarkemmin ilmaisten: Arendt pitää imperialismia perustana kahta 1800-luvun lopulla synnyttää uutta poliittisen järjestäytymisen ja vieraiden kansojen hallitsemisen keinoa eli rotuajattelua ja byrokratiaa. Näiden piirissä tapahtunut ideologinen kehitys johti länsimaat taistelemaan Afrikan jaosta ja riistämään siirtomaita taloudellisesti. Juutalaiskysymyksen juuria Arendt puolestaan etsii 1800-luvun lopun taloudellisista suhdanteista. Tuolloin Itävallan, Saksan ja Ranskan alemman keskiluokan piirissä syntyi voimakas tyytymättömyys päättäjiä kohtaan orastavan vapaakaupan jätettyä heidät kovan kilpailuyhteiskunnan armoille vailla todellisia etuoikeuksia ja viranomaisten suojelua. Juutalaisvihan, imperialismien ja totalitarismin kehityslinjat ovat teoksessa näennäisen itsenäisiä, mutta tosiasiaa Arendt pyrkii osoittamaan niiden välillä vallitsevat vaikutussuhteet.

Näiden kytkösten myötä työn rakenteesta muodostuu huomattavan

monisyinen ja lukija joutuu pinnistelemaan paikoin kovasti hahmottaakseen kaikki asioiden välillä vallitsevat yhteydet.

Aihepiirin painoarvosta johtuen Totalitarismin syntyä voi suositella kaikille 1900-luvun historiasta ja sen aatteellisesta kehityksestä kiinnostuneille. Työ ei ole kuitenkaan sivumääränsä tai käsittelytapansa puolesta kovin helposti lähestyttävissä. Edellä mainittujen rakenteellisten seikkojen lisäksi tekstiä tuntuu rasittavan paikoin huomattavan synkkäsävyinen poljento ja pessimistiset maailmanlopun kuvat. Tämä johtuu lähinnä siitä, että tutkimuksen julkaisun aikoihin maailma oli selvinnyt kahdesta maailmansodasta ja sitä varjostivat yhä 1900-luvun alun totalitaaristen järjestelmien epäkohdat. Menneiden vuosikymmenien ideologisesta ehdottomuudesta vapautuminen sai Arendtin näkemään tilanteessa lähinnä jonkinlaisesta ”heppoista optimismia”, muttei välitöntä tai helppoa ulospääsyä.

Työn hienous on sen historiallisisa yksityiskohdissa. Arendt esittää huomattavan määrän sekä valtapoliittisia että ideologisia teesejä antisemitismiin ja totalitarismin perusteluksi. Toisaalta hän tuo rivien välissä esiin oman kielteisen kantansa totalitarismia ja antisemitismia kohtaan säilyttäen tekstissä kuitenkin kauttaaltaan akateemisen viileyden. Teos on ennen kaikkea tieteellinen tutkimus.

Sen neutraali kuvaustapa ei salli eikä myöskään sisällä arvoarvostelmia, ellei sellaisiksi lasketa lopun vahvoja totalitarismia vastaan esitet-

tyjä argumentteja. Teoksen keskeisen teesin mukaan totalitarismi perustui sekä Saksassa että Neuvostoliitossa ”historiallisesti välttämättömiin totuuksiin” ja niiden varaan rakentuvaan vaihtoehtottomuuteen. Arendtin sanoin:

Täysin totalitaarisessa järjestelmässä kaikista ihmisistä on tullut Yksi Ihminen, kaikki toiminta pyrkii kiihdyttämään Luonnon tai Historian liikettä, jokainen yksittäinen teko on Luonnon tai Historian jo julistaman kuolemantuomion toimeenpanemista, toisin sanoen terrorin voi luottaa varmasti pitävän liikkeen jatkuvassa käynnissä, joten sen sisimmästä olemuksesta erillistä toimintaperiaatetta ei lainkaan tarvita (s. 538).

Ja edelleen:

Mitään ihmisen toiminnasta johdettua, käyttäytymistä ohjaavaa periaatetta kuten hyvettä, kunniaa tai pelkoa ei tarvita eikä voi saada käynnistämään poliittista järjestelmää, joka ei enää käytä terroria pelottelun välineenä vaan jonka ydin on terrori. Se on tuonut sen tilalle yhteisiin asioihin aivan uuden periaatteen, josta ihmisen halu toimia puuttuu tykkänään ja joka vetoaa pakottavaan tarpeeseen tajuta liikkeen lakia, jonka mukaan terrori toimii ja josta kaikkien oma kohtalo siten riippuu (s. 539).

Teesit tarjonnevat selvän käsityksen Arendtin kriittisestä suhtautumistavasta totalitarismia kohtaan. Työn uutuusarvo oli julkaisuajan kohtana sen näkökulmassa. Arendt ei tehnyt loogisten johtopäätösten tai käytännön toimintatapojen suhteen periaatteellista eroa kansallissosialismiin ja kommunismiin välille, vaikka tunnusti niiden sisällölliset erot. Pikemminkin hän tavoitteli yleistä teoriaa totalitarismin lainalaisuuksien analysoimiseksi ja purkamiseksi. Vallan ja siihen kytkeytyvän pahuuden kysymykset toistuivat sittemmin hänen muissa tutkimuksissaan, selvi-

ten ehkä vuonna 1963 julkaistussa Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil -teoksessa.

Totalitarismin synnyllä on kuitenkin Arendtin kokonaistuotannossa siinä mielessä keskeinen asema, ettei hän käsitellyt totalitarismin teoreettista perustaa tai syntymekanismeja enää yhtä laajasti myöhemmissä kirjoituksissaan.

Vastapaino on julkaissut kiitettävästi mannermaisen ja erityisesti saksalaisen sodanjälkeisen yhteiskuntatutkimuksen klassikoita. Totalitarismin synty täydentää erityisen hyvin sekä Arendtin Vita Activa -suomennosta (Vastapaino 2002) että monia Frankfurтин koulukunnan kriittisestä yhteiskuntafilosofiaa laadittuja käännöksiä. Teoksen suomennos on suhteellisen lukukelpoinen, mutta paikoin käännöstä rasittaa hieman kömpelö relatiivisten sivulauseiden käyttö. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa edellä esitetyistä lainauksista jälkimmäinen (ks. varsinkin viimeistä lausetta).

Ilmeisesti kääntäjä on pyrkinyt noudattamaan alkuperäistekstin henkeä välittämättä suomen ja englannin rakenteellisista eroista. Yleisesti ottaen käännös on kuitenkin luonteva eikä vastaavanlaisia kömmähdyksiä esiinny kovin paljon. Lisäksi keskeisistä käsitteistä on käytetty asianmukaisesti niiden vakiintuneita suomenkielisiä vastineita. Näin teos palvelee kaikkien yleissivistävien ja historiatietoisuutta lisäävien päämääriensä lisäksi erityisen hyvin erilaisten filosofisten käsiteanalyysien ja aatehistoriallisten tutkimusten tekijöitä. □

Saamelaisten alkuperäiskansa-asema on vahvistettu Suomen perustuslaissa. Heillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan ja saada kotiseutualueella palvelua saamen kielellä.

Saamelaiskulttuuriin luetaan kuuluvaksi saamelaisten perinteiset elinkeinot (poronhoito, kalastus ja metsästys sekä keräily ja saamen käsityöt) ja niiden modernit harjoittamisen muodot. Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Alkuperäiskansan kriteeristö pohjautuu ILO:n sopimukseen 169. Sen mukaan itsenäisissä maissa asuvia kansoja pidetään alkuperäiskansoina, kun ne polveutuvat väestöstä, joka maan valloittamisen tai asuttamisen tai nykyisten valtionrajojen muodostumisen alkuun asui maassa.

Alkuperäiskansan tulee itse pitää itseään sellaisena ja sen on täytynyt säilyttää oikeudellisesta asemastaan huolimatta kokonaan tai osittain omat sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset instituutionsa.

Suomessa saamelaisuus on mää-

ritelty saamelaiskäräjälain mukaan niin, että perusteena on kieli. Saamelainen on henkilö, joka itse pitää itseään saamelaisena edellyttäen, että hän itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan tai isovanhemmistaan on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään.

Suomessa on noin 10 000 saamelaista, joista 60% asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä saamelaisia on noin 75 000 – 100 000.

Pohjois-Skandinavian saamelaisväestö polveutunee ensimmäisistä Jäämeren rannikon kantasaaimea puhuvista asukkaista (n. 10 000 vuotta sitten). Saamen kielet ja kantasuomi erottuivat 3500 – 3000 vuotta sitten. Saamen kieliä on kaikkiaan kahdeksan. Suomessa puhutaan kolmea kieltä.

Noin tuhat vuotta sitten saamelaisväestöä eli Laatokalta Jäämerelle ja Keski-Skandinaviasta Vienanmerelle ulottuvalla alueella. Saamelaisen luontosuhdetta ilmentää se, että maisemaan on jäänyt hyvin vähän jälkiä muinaisista saamelaiskulttuureista.

Yhteisöjärjestelmän perusta on siida eli lapinkylä, joka on elinkeinon harjoittamisen yksikkö sekä yhteisöllinen ja hallintayksikkö. Siidoilla oli

rajat. Ne olivat pohjana, kun alueelle myöhemmin perustettiin kuntia.

Eri saamelaiskulttuureilla on ollut erilaiset ravintolähteensä ja asumismuotonsa. Porosaamelaiset viettivät porojen luontaisia kulkureittejä noudattavaa jutaavaa elämäntapaa. Myös kalastajasaamelaisilla oli liikkuva elämäntapa. Inarin saamelaisilla oli kalastukseen, metsästykseen ja myöhemmin myös karjanhoitoon yhdestä kolmeen kausiluontoista asuinpaikkaa. Kolttsaamelaisilla oli yhteinen talvikylä, mistä suvut haajaantuivat perinteisille pyyntialueille. Keräily on kuulunut ravinnon hankintaan aina. Saamelainen käsityö on osa luonnon ja kulttuurin välistä suhdetta. Se on sekä taidetta, että elinkeino.

Saamelaiskulttuurin luontosidonnaisuus ilmenee hyvin kielessä. Luontoon ja eläimiin, samoin kuin saamelaiselinkeinoihin liittyvä terminologia on runsasta. Suomessa inarinsaame ja koltansaame olivat 1990-luvulla varsin uhanalaisia. Elvytystoimet ovat jokin verran lisänneet niiden puhujia.

Saamenkielen opetus aloitettiin Utsjoella ja Inarissa 1970-luvun puolivälissä. Kotiseutualueella asuvien oppilaiden on perusopetuslain mukaan saada pääosa perusopetuksesta saamen kielellä. Saame voi olla koulun opetuskieli, äidinkielen oppiaine tai valinnainen vieras kieli. Kaikki saamelaisten kotiseutualueen peruskoulut ja lukiot antavat opetusta saamen kielellä. Kaikki kolme saamen kieltä voi ylioppilaskirjoituksissa kirjoittaa äidinkielenä ja poh-

joissaamen myös vieraana kielenä. Kotiseutualueen ulkopuolella saamea opetetaan vain vähän. Oulun, Helsingin ja Lapin yliopistoissa voi opiskella saamea. Saamelaisalueen koulutuskeskus antaa ammatillista opetusta myös saameksi.

Saamelainen joiku on osa arjen rutiineja ja sosiaalisia tilanteita. Niillä karkotetaan petoja, luodaan suhdetta eläimiin, opetetaan nuorempia sukupolvia, kerrotaan luonnosta ja elinkeinoista. Pohjoissaamelaisilla, Inarin saamelaisilla ja koltilla on omat perinteensä. Nykypäivänä ammennetaan perinteestä, mutta tehdään kaikenlaista musiikkia. Kuvia on tehty poron nahkoihin. Noitarumpuihin on kuvattu mytologiaa. Nyt sitä esitetään monenlaisilla materiaaleilla.

Saamelaiset olivat samanistisia luonnonpalvojia. He palvoivat luonnonhaltijoita, tuulimiestä, ukkosenjumalaa sekä äitiyden ja metsästyksen jumalattaria. Olennainen osa uskontoa oli uhrilahjojen antaminen seidoille. Ne olivat erikoisia luonnonkohteita, joissa jumalien ajateltiin asuvan.

Keskiajalta lähtien alkoi pohjoiseen muodostua valtioita. 1500-luvun loppupuolelle asti suomalaisen ja saamelaisen asutuksen raja oli nykyistä kotiseuturajaa etelämpänä Lapin ja Lannan raja. Mutta uudisasutuksen myötä valtio, kirkko ja turistit alkoivat kiinnostua Lapista. Myös maatalous levisi pohjoiseen. Saamelaiset saattoivat joutua maksamaan veroja monelle valtiolle. Valtioiden rajamuutoksista huolimatta jutami-

nen saattoi jatkua rajasulkuihin 1852 ja 1889 asti. Muutokset vaikuttivat paljon elinkeinoihin, kulttuuriin ja kieleen. Valtiot alkoivat tietoisesti sulauttaa saamelaisia uudisasutuksen mukana tulleeseen pääväestöön. Sinänsä hyvä koulutus ja koulukotiasuminen heikensi lasten yhteyttä saamelaiseen kulttuuriin.

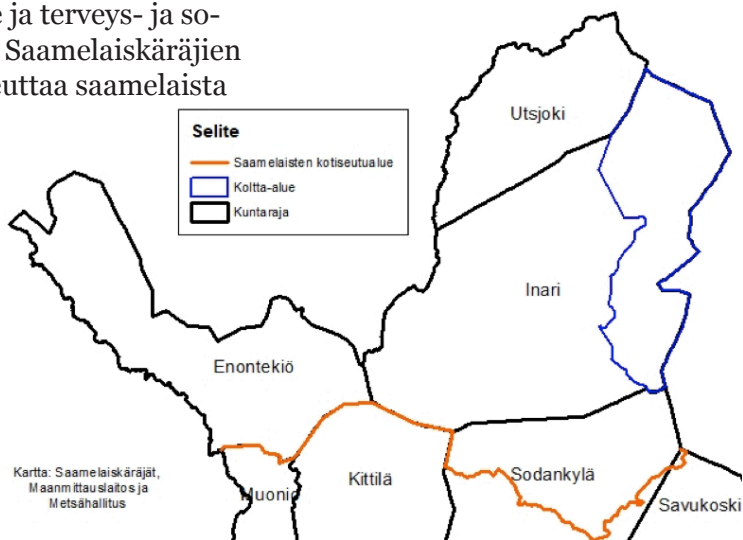
Saamelaisten kansallinen herääminen alkoi Norjassa ja ruotsissa 1800-luvun lopulla. Toisen maailmansodan jälkeen yhteistyö tiivistyi. Ruotsin, Norja ja Suomen saamelaisien yhteinen kokous pidettiin ruotsin Jokkmokissa 1953. Se korosti saamelaisten oikeuksia luonnonvaroihin ja kieleen sekä päätti yhteissaamelaisen neuvoston perustamisesta. Suomessa 1970-luvulla perustettiin saamelaisvaltuuskunta.

Kotiseutualueellaan (Enontekiö, Inari, Utsjoki, Sodankylän pohjoisosa) saamelaisilla on kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto. Saamelaiskäräjät on omalla laillaan 1996 perustettu itsehallintoelin, jota rahoitetaan valtion budjetista. Sen kautta myönnetään rahoitusta yhdistyksille sekä saamenkieliselle varhaiskasvatukselle ja terveys- ja sosiaalipalveluihin. Saamelaiskäräjien tehtävänä on toteuttaa saamelaista

kulttuuri-itsehallintoa sekä turvata saamelaisen alkuperäiskansa-kulttuurin säilyminen ja kehittäminen. Saamen kielen edistäminen on keskeistä. Saamen kielilaki velvoittaa saamelaiskäräjiä myös palvelemaan saamen kielellä ja järjestämään tulkkipalveluita.

Saamelaiskäräjät käyttää itsenäistä päätösvaltaa tehtäviinsä kuuluvissa asioissa sekä neuvottelee viranomaisten kanssa. Saamelaiskäräjien 21 jäsentä ja varajäsentä valitaan joka neljäs vuosi. Äänioikeutettuja ovat ne, jotka on merkitty saamelaiskäräjien vaaliluetteloon: edellisissä vaaleissa äänioikeutetut ja heidän 18 vuotta täyttäneet lapsensa, kun he ovat ilmoittaneet pitävänsä itseään saamelaisena. Kirjallisesti voi myös hakeutua vaaliluetteloon ja vaalilautakunta voi todeta tällaisen henkilön saamelaiseksi.

Saamelaisten parlamentaarinen neuvosto on Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjien yhteistyöelin. Venäjän saamelaiset järjestöt osallistuvat yhteistyöhön tarkkailijoina. Saamelaiset korostavat olevansa yksi kansa.□



Kirja-arvio

Väliverronen, Esa: Julkinen tie. Vastapaino: Tampere 2016. 223 sivua.

Suomalaiset tiedekustantajat ovat julkaisseet viimeaikoina kiitettävästi tieteen yleistajuistamista, julkista kuvaa ja yhteiskunnallista asemaa käsittelevää kriittistä kirjallisuutta. Esimerkkinä näistä mainittakoon Reijo Miettisen ja kumppaneiden Tieteestä tuotteeksi? Yliopistotutkimus muutosten risti-paineessa (Gaudeamus 2006), Urpu Strellmanin ja Johanna Vaattovaaran

(toim.) Tieteen yleistajuistaminen (Gaudeamus 2013) sekä Reetta Muhosen ja Hanna-Mari Puuskan (toim.) Tutkimuksen kansallinen tehtävä (Vastapaino 2014). Helsingin yliopiston viestinnän professorin Esa Väliverrosen Julkinen tie jatkaa tätä keskustelua avaamalla näkymiä tieteen ja tiedeviestinnän väliin ongelmiin osana tieteen yhteiskunnallista roolia.

Julkinen tie on tarkoitettu yliopistomaailmassa toimiville ja tutkimusta tekeville henkilöille, mutta se soveltuu hyvin kaikille tieteestä ja sen viestinnästä kiinnostuneille. Työn rakenne on suhteellisen johdonmukainen ja kirjoitustyyli pääosin selkeä. Väliverronen aloittaa aiheen käsittelyn tieteen populaareista kuvista, ajankohtaisista ilmiöistä ja



asiantuntijoiden asemasta julkisessa keskustelussa (luvut 1–3) ja siirtyä tämän jälkeen tarkastelemaan tieteen muuttuvaa asemaa ja vaikutavuutta yhteiskunnassa sekä tutkijoiden sosiaalisen vuorovaikutuksen vaatimuksia (luvut 4–6). Lopuksi hän paneutuu tieteen julkisuutta koskevaan tutkimukseen ja viestinnässä tapahtuneisiin muutoksiin pohtien erityisesti tieteen avoimuutta, tiedotuskanavien monimuotoisuutta sekä kansalaisten kykyä ja tarvetta ymmärtää tieteen tuloksia (luvut 7–10). Teemat ovat kokonaisuuden kannalta keskeisiä ehkä lukuun ottamatta lukua kaksi, joka käsittelee tutkijan arkkityyppejä tv-sarjoissa, elokuvissa ja populaarikirjallisuudessa.

Teos perustuu pääosin Väliverron kymmenen viimevuoden aikana Helsingin yliopistossa jatko-opiskelijoille pitämään ”Tieteen julkisuus ja tiedeviestintä” -luentosarjaan. Työ ei ole suunnattu niinkään tietyn yhden tieteenalan opiskelijoille, vaan pikemminkin se avaa laajan tieteen sosiologiaan ja tiedeviestin-

nän tutkimukseen nojaavan katsauksen tieteen julkisuuteen. Tästä voi olla hyötyä niille, jotka tarvitsevat laaja-alaista yleisesitystä tieteen ja yhteiskunnan välisestä suhteesta sekä siinä viimeisen parinkymmenen vuoden aikana tapahtuneista muutoksista.

Toisaalta aiheeseen laajemmin perehtynyt saattaa jäädä kaipaamaan hieman syvällisempää tutkimusotetta varsinkin tieteeseen ja sen julkisuuteen liittyvien eettisten kysymysten osalta. Esimerkiksi Kuopion yliopiston siirtogeenisen Huomen-vasikan tapausta pohtiessaan Väliverron ei juuri nosta esiin kantasolututkimuksen yhteiskunnallis-eettisiä puolia, vaan tyytyy kytkemään tapauksen lähinnä lääketieteellisen tutkimuksen markkinointiin. Kuopion yliopiston eläinlääketieteellisen koeaseman navetassa syksyllä 1993 syntyneen ”maailman ensimmäisen siirtogeenisen lääkevasikan” oli tarkoitus tuottaa lääkemaitoa, ja tapaus olisi ansainnut teoksessa huomiota ennen kaikkea eettisten, ei niinkään mark-



kinataloudellisten näkökohtiensa perusteella.

Teosta voinee arvostella jonkin verran myös siitä, että se tuntuu korostavan paikoin suhteellisen näkyvästi tiedetoimittajien pätevyyttä suhteessa tieteenharjoittajiin. Väliverronen puhuu pääosin tieteilijöille ja tieteilijöistä (ja viittaa tällöin omaksumansa anglosaksisen tavan mukaisesti tieteen käsitteellä ennen kaikkea luonnontieteeseen), mutta toisaalta hän käsittelee tiedetoimittajien työtä eikä malta tällöin olla arvottamatta toimittajien asemaa tieteilijöiden yläpuolelle.

Näkyvästi Julkinen tiede puolustaa tiedetoimittajia muun muassa

punnitessaan englantilaisen tieteen-sosiologin Harry Collinsin medialle esittämiä syytöksiä. Collinsin mukaan tiedotusvälineet lietsoivat kohtuuttomasti kohua uutisoidessaan Englannissa vuonna 1998, että tuhkarokon ehkäisyyn tarkoitettu MPR-rokote aiheuttaa autismia. Kyseiset epäilyt nosti esiin brittiläinen lääkäri Andrew Wakefield, joka tosin oli manipuloinut tuloksiaan julkaistessaan ne arvovaltaisessa The Lancetissa. Collins ei puhu tästä manipulaatiosta mitään, vaan sysää syyt kohusta suoraan lehdistön niskoilte. Väliverroksen mukaan lehdistöltä voidaan vaatia asianmukaista lähdekritiikkiä, mutta sen oli kyseisessä tapauksessa mahdoton tietää Wakefieldin harjoittamasta vilpistä,



koska tämän todelliset tarkoitukset tulivat ilmi vasta rokotekohun laannuttua.

Parhaimmillaan Julkinen tiede on pysytellessään selvästi rajatuissa tieteen julkisuuskuvan, vastaanoton ja yleistajuistamisen kysymyksissä. Väliverronen pohtii muun muassa luvussa kolme ansiokkaasti erilaisten yleisösegmenttien tarpeita ja asiantuntijuuden käsitteessä tapahtuneita muutoksia. Luku neljä puolestaan sisältää kiinnostavia huomioita siitä, millaiset tieteelliset aiheet ylittävät uutiskynnyksen ja millaisin kriteerein. Aiheen käsittely on näiltä osin asianmukaista, mutta toisaalta teos pohtii turhan laajasti tieteen yleisen arvioinnin, tutkimuksen ja kaupallisen tuotekehityksen välisen suhteen sekä tieteen avoimuuden ja läpinäkyvyyden ongelmia. Tiivistämisen varaa olisi ollut varsinkin luvussa kuusi, joka käsittelee lähinnä tieteen arvioinnin kriteereitä, uutta korkeakoulupolitiikkaa, yliopiston kolmatta tehtävää sekä kilpailukyvyyn ideologiaa. Näitä on selvitelty laajahkosti muun muassa edellä mainitussa Muhosen ja Puuskan toimittamassa teoksessa.

Työ on suhteellisen perinteinen tiede- tai oppikirja, vaikka tekijä kiistää pyrkineensä sellaiseen. Tyylivalintaa voinee puolustaa sillä, että tiedeviestintä on yleisesti ottaen Suomessa vielä kohtalaisen tuntematon ala eikä sen harrastajia ole maassamme kovin paljon. Kotimaisen keskustelun osalta selvää uutuusarvoa teoksessa edustavat lopun huomiot tietoverkon ja sosiaalisen median asemasta osana tutkijan näkyvyyttä

ja tutkimustulosten julkistamista. Lisäksi Väliverronen nostaa esiin anglosaksisessa perinteessä 1990-luvulta lähtien esiintyneen ”kansalais-tieteen” käsitteen, joka tuli tunnetuksi brittiläisen tieteentutkijan Alan Irwinin teoksesta *Citizen Science* (1995). Julkinen tiede tekee tämän kysymyksen suhteen merkittävän avauksen, sillä meillä kansalaistieteen kysymyksiä ei juuri ole pohdittu, vaan kansalaiset on pikemminkin jätetty syrjään tiede- ja teknologiapoliittisesta päätöksenteosta ja uusien teknologioiden käyttöönoton suunnittelusta.

Yleisesti ottaen Julkinen tiede on selkeästi kirjoitettu tietokirja, jonka muotoseikat ovat tieteelliseltä kirjoittamiselta vaadittavalla tasolla sekä viitteiden että lähdeluettelon osalta. Työ ei sisällä suuria asiavirheitä tai epämääräisiä painotuksia. Kokonaisuus on hyvin hallittu ja rakenteellisesti johdonmukainen. Tiedeviestintä on niin ikään tutkimusperinteenä näkyvästi esillä, mutta tekijän olisi suonut paneutua viestinnän professorina ehkä vielä enemmän tiedotusvälineiden rooliin ja pohtia sitä, millaisia eettisiä ongelmia tieteellisen tiedon julkistamiseen liittyy. Nyt tällainen pohdinta jää tarpeettoman vähäiseksi. Esimerkiksi monet kiintoisat tieteelliset vilpit kuten meillä kohtalaisen laajaa huomiota saanut valelääkäritapaus loistavat poissaolollaan. Tieteellisiin huijauksiin ja niiden yhteiskunnallisiin ongelmiin viitataan vasta teoksen loppuluvussa. Ehkä työn sivumäärää olisi ollut varaa tältä osin jonkin verran kasvat-
taa.□

Paavo Westerberg kysyy näytelmänsä ”Mahdolliset maailmat” käsiohjelmassa: ”Mikä on tämä sosiaalisen median aika, kun kaikki ovat oman elämänsä näytelmäkirjailijoita?” Sepä se! Sosiaalinen media antaa mahdollisuuden luoda kuvaa itsestään. Minä teen sitä kulttuurin suurkulttajana. Ehkäpä se on todellisempaa, kuin elämä itse.

Teatterin maskuliinisuuteen on tänä keväänäkin kiinnitetty huomiota. Naisnäyttelijöille kirjoitetaan vähän eivätkä iäkkäämmät naiset saa rooleja. Tähän ongelmaan on julkisuudessa puuttunut professori Elina Knihtilä. Olen koonnut tähän facebook-päivityksiäni niistä tänä keväänä näkemistäni näytelmistä, missä naisilla on todella sanottavaa.

KAKSI MATKAA ISRAELIIN

Voi hyvät ystävät! Jos teillä suinkin on mahdollisuus, käykää katsomassa Kansallisteatterin Willensaunassa Kaksi Matkaa Israeliin. En muista, milloin olisin nähnyt näin tärkeän näytelmän.

Ritva Siikala on ladannut henkilökohtaiseen kertomukseen paljon historiallista ja vahvasti eettistä pohdintaa. Niitä asioita on pakko ajatella vakavasti taas, jos uskoo, että ihminen voi vielä kerran olla kokonainen ihminen, ei vain niikäläinen, jota meikäläisten ei tarvitse kohdella ihmisenä.

Rooleissa tekevät hyvää työtä Jonna Järnefelt, Cecile Orbin ja Seela Sella.

Tämä näytelmä ansaitsisi päästä teatterifestivaaleille maailmalla, vaikka Pohjois-Suomen poliittinen ilmasto ja sota-aika vaatisivat varmasti selitystä.

Viime vuosina on sotaa käsitelty kirjallisuudessa tai romaaneihin pohjautuvissa näytelmissä myös naisten kannalta. Tässä Siikala lähtee liikkeelle pienen tytön näkökulmasta. Teatteriesitys Anne Frankin päiväkirjasta avaa silmät pohtimaan meikäläisiä ja niikäläisiä. Käsitys maailmasta avartuu ja muuttuu, kun tieto lisääntyy. Kun maailma muuttuu, on pakko orientoitua uudelleen.

En ole koskaan käynyt Israelissa, mutta ollut täysin ymmälläni samasta asiasta, johon päähenkilö varsinkin toisella matkallaan törmää. Miten valtio, joka on syntynyt maailmalla kaltoin kohdeltujen kodiksi, voi kohdella muita niin julmasti.

Kaikkia valtion kansalaisia tämä ei tietysti koske. Ne, jotka uskaltavat puhua rauhallisen yhteiselämän puolesta, ovat erityisen rohkeita ihmisiä Israelissa.

Siikala on urallaan tehnyt paljon työtä monikulttuurisuuden ja toisten ymmärtämisen lisäämiseksi. Tässä näytelmässä hän joutuu itsekin tunnistamaan, miten vaikeaa on ymmärtää toista kulttuuria. Vaikka kuinka on halunnut olla hyvä ihminen, joutuu jossain vaiheessa tekemään tiliä myös itsensä kanssa.

Näytelmässä on niin monia ulottuvuuksia, että se on nähtävä uudelleen ja toivottavasti myös teksti on saatavilla.

PAHA ÄITIPUOLI

Kirsi Porkan ja Marina Meinanderin uutuusnäytelmä Paha Äitipuoli on kertomus uusperheen onnesta ja ongelmista. Henkilökohtaisesti en ole päässyt tuota autuutta kokemaan, mutta enpä tiedä oliko yhtään sen helpompaa yksinhuoltajankaan arki. Toki kysymys siitä, kuka perheeseen kuuluu, on pohdituttanut paljonkin. Kenen tahtotilasta perhe syntyy, on mielenkiintoinen kysymys. Sen verran tiukkoja tilanteet näytelmässä ovat, että lopuksi laitetaan kaikki unelmahötköksi hyvän mielen vuoksi.

Näytelmässä käsitellään mielenkiintoisesti uusperheen tilannetta. Se varmaan lähtee ensi esityskaudella muihinkin teattereihin.

Kerrankin näytelmä, missä on viisi

naista ja yksi mies. Vaan miehen ympärillä siinäkin pyöritään.

MAJAKANVARTIJA

Teatteri Avoimissa ovissa on tottunut näkemään hyvin tehtyjä elämäkerrallisia esityksiä ja sellaista odotin myös Majakanvartijasta. Onhan se kyllä Tove Janssonin elämää kuvaava teos, mutta myös paljon muuta. Käsikirjoitus on Anna Krogeruksen, ohjaus Sakari Kirjavaisen ja näyttelijät ovat Anu Koskinen, Eeva Putro sekä Ella Pyhäntö.

Majakanvartija on vakava komedia paitsi Tove Janssonista, myös meistä muista. En ole muumiriippuvainen, siksi hämmästelinkin, mihin kaikkeen voidaan yhtä taiteilijaa käyttää. Jokainen, oli sitten tutkija tai tavallinen taiteen kuluttaja, löytää Janssonin tuotannosta sitä, mitä lähtee etsimään. Voi etsiä toiveiden maailmaa tai nähdä maailman sellaisena, kuin se on. Ja mitä paremmin luulee tuntevansa ihmisen ja taiteilijan, sitä vähemmän tietää. Varmaan sen huomaa elämästä yleensä ainakin siinä vaiheessa, kun piirtää elämän reunaviivaa.□



kuva: Arja Strid

POHJOISMAINEN HUMANISTIMANIFESTI 2016

1 Humanismi on sekulaari/maallinen elämäkatsomus. Sen lähtökohtana on, että ihmiset ovat osa luontoa ja heillä on evoluution myötä kehittynyt järki ja omatunto.

2 Humanistisen käsityksen mukaan ihmisuus on kiteytetty ihmisoikeuksien julistuksen ensimmäisessä artiklassa: ”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.”

3 Mitään tiettyä, muuttumatonta, elämäntarkoitusta ei ole. Olemme kaikki vapaita luomaan merkityksen ja tarkoituksen omalle elämällemme, nojautuen ihmiskunnan rikkaaseen kulttuuriin, joka on luotu tieteen, filosofian ja taiteiden kautta.

4 Humanismi edistää rationaalisuutta. Kriittinen lähestymistapa, perusteltu päättely ja tieteelliset menetelmät ovat parhaita välineitä, joilla saamme luotettavaa tietoa maailmasta, vaikkeivat tie-



Pohjoismaiden humanistien kokousväkeä Tukholmassa. Suomen Humanistiliiton puheenjohtaja Irma Peiponen edessä oikealla.

teelliset teoriat ja tulokset ole ikuisia totuuksia.

5 Humanistit kannustavat kaikkien ajatusten ja mielipiteiden kriittiseen arvioimiseen, omamme mukaanlukien. Tavoitteenamme tulee olla vakuuttavimpien perusteluiden ja väitteiden löytäminen, ja meidän tulee pyrkiä muuttamaan mielipiteitämme niiden osoittautuessa vääriksi. Sananvapaus on meille tärkeä, jotta voimme tuoda esille mielipiteemme julkisessa keskustelussa.

6 Humanisteille demokratia ja ihmisoikeudet ovat perustavanlaatuisia, järjestelmällisesti oikeutettuja arvoja. Olemme kaikki osa yhteisöä, ja sen jäsenenä olemme vastuullisia sekä yhteisölle ja kanssaihmisillemme, niin paikallisesti kuin maailmanlaajuisestikin. Olemme vastuussa luonnosta ja ympäristöstä

ja meidän vastuullamme on säilyttää planeettamme elinkelpoisena tulevia sukupolvia varten.

7 Humanismi edistää tasa-arvoa ja uskonvapautta, sukupuolesta, ihonväristä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai uskonnollisesta ja poliittisesta vakaumuksesta riippumatta. Humanistit kunnioittavat jokaisen oikeutta valita oma elämänsä katsomuksensa. Valtion tulee olla sekulaari/maallinen, eikä sen tule myöntää erityisoikeuksia millekään katsomukselle.

Pohjoismaiden humanistit laativat manifestin, jotta on määritelmä, mitä on pohjoismainen humanismi. Manifesti laadittiin, kun Norjan humanistiyhdistyksen oman Humanistimanifestin ajanmukaistaminen koitti, ja niinpä päätettiin tehdä yhteinen. Vapaa-ajattelijat ovat olleet mukana ja Maarit Fredlund vapaa-ajatteli-joista on mm. kääntänyt manifestin englannista. □

” Valtion tulee olla sekulaari/maallinen, eikä sen tule myöntää erityisoikeuksia millekään katsomukselle. ”

LIITY JÄSENEKSI SUOMEN HUMANISTI- LIITTOON!

Suomen humanistiliitto edustaa sekulaaria eettistä humanismia. Kansainväliselle humanistiliikkeelle ja Suomen humanisteille keskeistä on ihmisen arvo ja vastuu: humanisti uskoo elämään ennen kuolemaa. Humanistiliitto pyrkii edistämään esteetöntä maailmankatsomuksellista tasa-arvoa sekä tuo esille uskontokuntiin sitoutumattomien näkökulmia ja humanistista tapakulttuuria.

Suomen humanistiliitto on IHEUn (International Humanist and Ethical Union) jäsen. IHEU perustettiin 1952 ja se on alueensa asiantuntijaraportointia UNESCOssa, UNICEF:ssä ja WHO:ssa sekä Euroopan neuvostossa ja Europarlamentissa.

www.iheu.org

Humanistiliitolla on paikallisia yhdistyksiä Helsingin, Länsi-Uudenmaan ja Pohjois-Pohjanmaan humanistiyhdistykset. Yhdistykset järjes-

tävät avoimia keskustelutilaisuuksia jostain ajankohtaisesta ja humanismin kannalta keskeisistä eettisistä ja yhteiskunnallisista kysymyksistä. Helsingin yhdistyksellä on kuukausittainen keskustelutilaisuus. Lisätietoja paikallisyhdistyksen toiminnasta ja liitosta verkkosivulta:

www.humanistiliitto.fi

Liiton jäsenyys on avoin kaikille humanismista kiinnostuneille. Jäsenmaksu on 30 euroa vuodessa. Sähköpostiisi tulee humanistilehti kaksi kertaa vuodessa sekä tiedotteita.

Jäsenyyttä voit hakea lähettämällä postia osoitteeseen: Suomen humanistiliitto, PL793, 00101 Helsinki, tai sähköpostiosoitteeseen:

info@humanistiliitto.fi

Kirjoita viestiisi seuraavasti: ”Haen Suomen humanistiliitto ry:n jäsenyyttä”, sekä seuraavat tiedot:

- nimi,
- titteli ja/tai ammatti (vapaaehtoinen),
- katu- ja postiosoite,
- sähköpostiosoite,
- puhelinnumero sekä
- paikallisyhdistys, jonka toiminnasta olet kiinnostunut (vapaaehtoinen).□

SUOMEN HUMANISTILIITTO RY

HALLITUS 2016-2017

Puheenjohtaja

Irma Peiponen

+358 (0)40 5533 867

irma.peiponen@arabianranta.com

Varapuheenjohtaja

Eino Huotari

eino.huotari@kolumbus.fi

Hallituksen jäsenet

Matti Paatelainen

mattitapio.paatelainen@gmail.com

Jari Papunen

jari.papunen@eduouka.fi

Jussi Pulkkinen

jussi.pulkkinen@iki.fi

Arja Strid

arja.strid8@gmail.com

Gun Winter

+358 (9) 555 245

**“ ...humanisti
uskoo elämään
ennen kuole-
maa. “**

~ ~ ~

Helsingin Humanistiyhdistyksen ohjelmaa 2016

To 12.05. klo 18.00

Tiina Vilponen, aihe: Eksegetiikka.

Paikka: Yrjönkatu 29, Familia.

Su 29.05. klo 11.00

Retki Vallisaareen. Lähdemme Kauppatorin rannasta laivalla klo 11.15 (omat eväät).

La 6.8.

Loviisan Rauhanfoorumissa humanistien seminaari,
aihe: Nationalismi ja maailmankansalaisuus.

To 8.9. klo 18.00

Suaad Onniselkä, aihe: Musliminaiset.

Paikka: Kotkankatu 14.

To 13.10 klo 18.00

Toim.joht. Jani Valkkila, aihe: Uskonnon uhrien tukitoiminnasta.

Paikka: Kotkankatu 14.

Myös marraskuussa ja joulukuussa kokoontuminen kuukauden toinen torstai. Ohjelma tarkentuu myöhemmin.

Paikka: Kotkankatu 14.

HUMANISMIN PÄIVÄ JÄRJESTETÄÄN 26. MARRASKUUTA. OHJELMASTA JA PAIKASTA TIEDOTETAAN MYÖHEMMIN. TÄMÄ MARRASKUUN LAUANTAI KALENTERIIN!

~ ~ ~